

SOCIAL MEDIA CA INSTRUMENT AL RĂZBOIULUI HIBRID: CONTEXTUALIZAREA STRATEGIEI INFORMAȚIONALE A RUSIEI

Lect.univ.dr. Iulia ANGHEL

Facultatea de Științe ale Comunicării, Universitatea Ecologică, București

În prezent, conflictele tind să devină mai degrabă „războaie la alegere/wars of choice”, de aceea teme precum legitimitatea, percepția publică și identitatea joacă un rol foarte important, reprezentând adesea provocări la adresa mijloacelor și regulilor tradiționale de război. Digitalizarea politicii, precum și deterritorializarea hegemoniei și a puterii nu sunt, cu siguranță, tendințe noi. Cu toate acestea, transformarea contemporană a acestor revoluții bazate pe tehnologie este accentuată de intervenția mai multor actori nestatali, așa cum a subliniat S. Svetoka în 2016, care se străduiesc să achiziționeze instrumente eficiente pentru combaterea războaielor asimetrice, neconvenționale și hibride. În acest context, cercetarea de față intenționează să discute tema operațiilor bazate pe narațiune, utilizate ca parte a războiului hibrid în scenariul Rusia vs. NATO din Crimeea, abordând subiecte ca: amenințări de securitate post-statale și utilizarea rețelelor de socializare/social media ca armă, modele de propagandă cibernetică pro-rusă și perspective de dezvoltare a peisajului securității regionale, sub asediul modernității digitale.

Cuvinte-cheie: social media, război hibrid, strategii informaționale, operații cibernetică, NATO.

INTRODUCERE. „RĂZBOAIE LA ALEGERE/WARS OF CHOICE” ȘI NOILE ECUAȚII ALE PUTERII SOFT

Modul în care rețelele sociale au devenit o armă de război rămâne legat de ascensiunea a două procese conexe: înarmarea culturii, informațiilor și a banilor¹, precum și militarizarea globalizării. Conceptul de „înarmare a culturii și a ideilor/weaponization of culture and ideas”², esențial pentru înțelegerea utilizării hibride a noilor rețele digitale, a fost creat de Peter Pomerantsev și Michael Weiss în 2014, într-o încercare timpurie de a încadra noua strategie de conflict „hibridă” sau „nelineară” a Rusiei la începutul secolului al XXI-lea. Mai mult, ținând cont de observația inovatoare a lui Frank Hoffman, legată de „caracterul neclar al războaielor moderne”³, care tinde să steargă granițele dintre pace și conflict, precum și de celebrul citat al șefului Statului Major, Valery Gherasimov, potrivit căruia „Rolul mijloacelor nemilitare (...) a depășit, ca eficiență, forța armelor”⁴, înarmarea culturii poate anunța o schimbare majoră în ceea ce privește reprezentările contemporane ale securității și puterii. Înarmarea culturii, ideilor, informațiilor și a banilor reprezintă procese vitale în cadrul Kremlinului și nu numai, existând noi abordări ale războaielor hibride și neliniare, ca urmare a unei revoluții informaționale tăcute. Ascensiunea digitalizării, ulterior punctului de referință din 2010, a dezvăluit noi modele de socializare și asociere, reprezentând provocări la adresa monopolurilor statelor naționale asupra afacerilor externe și publice și favorizând autonomizarea diferitelor organisme nestatale.

Conceptul de „înarmare a culturii și a ideilor/weaponization of culture and ideas”, esențial pentru înțelegerea utilizării hibride a noilor rețele digitale, a fost creat de Peter Pomerantsev și Michael Weiss în 2014, într-o încercare timpurie de a încadra noua strategie de conflict „hibridă” sau „nelineară” a Rusiei la începutul secolului al XXI-lea.

¹ Peter Pomerantsev, Michael Weiss, *The Menace of Unreality: How the Kremlin Weaponizes Information, Culture and Money*, The Institute of Modern Russia, New York, 2014, p. 12.

² *Ibidem*, p. 14.

³ Frank Hoffman, *Conflict in the 21st Century. The Rise of Hybrid Wars*, Potomac Institute for Policy Studies, Virginia, SUA, 2007, p. 12.

⁴ Valery Gerasimov, *Ценностьнауки в предвидении*, *Военно-промышленныйКурьер* (27 februarie-5 martie 2013), http://vpk-news.ru/sites/default/files/pdf/VPK_08_476.pdf. Traducerea în limba engleză Robert Coalson și comentariul Mark Galeotti, <http://inmoscowshadows.wordpress.com/2014/07/06/the-gerasimov-doctrine-and-russian-non-linear-war/>, accesat la 25 septembrie 2019.

Fragmentarea publicului național și radicalizarea publicului latent au dus la degradarea echilibrelor și înțelegerilor de securitate anterioare, utilizarea social media ca instrument de război hibrid devenind eticheta comercială a conflictelor actuale.

Lobby-urile militare, rețelele economice, platformele civice sau grupurile politice și ideologice maligne sunt doar câteva dintre noile părți interesate care au intrat pe arena securității în ultimul timp, influența lor asupra politicii interne și externe fiind conectată la formule de putere *soft*, precum propaganda, dezinformarea, *fake news* și atacurile cibernetice.

Militarizarea globalizării a scos la iveală, printre altele, liniile de tensiune ale modelului cultural al occidentalizării⁵ și reacțiile vernaculare de la marginile democrației. Indigenizarea a devenit un paradox al evoluției la nivel mondial, adoptarea inițială, în numele societăților neoccidentale, a gândirii liberale occidentale fiind urmată de răspunsuri tradiționaliste, naționaliste și nativiste. Aceste vulnerabilități culturale inițiale din anii '90 au fost agravate de modernizarea digitală, care a permis mișcări ca deteritorializarea puterii, adâncirea clivajelor sociale, scăderea solidarității naționale și, nu în ultimul rând, puterea crescândă a vectoriilor comunității și a asociațiilor alternative. Fragmentarea publicului național și radicalizarea publicului latent au dus la degradarea echilibrelor și înțelegerilor de securitate anterioare, utilizarea *social media* ca instrument de război hibrid devenind eticheta comercială a conflictelor actuale⁶. Întrucât multe conflicte moderne sunt considerate „*războaie la alegere*”⁷, care necesită un grad ridicat de legitimitate și sprijin popular, mai mulți actori statali și nestatali se confruntă în ceea ce privește construirea și achiziționarea de noi instrumente pentru combaterea războiului asimetric și hibrid. În același timp, interacțiunea globală dintre mișcările *social media* bazate pe civic și ascensiunea politicii populiste, grefată și pe motive digitale, necesită reflecție. Așteptarea inițială optimistă cu privire la potențialul de democratizare a sferei digitale a fost înlocuită de spectrul de operații informaționale întunecate, determinând inversiuni ale democrației din regiune și ecouri autoritare.

Se consideră că operațiile narrative vizate pot produce rezultate ce nu sunt mai puțin impresionante decât atacurile asupra infrastructurii

⁵ Samuel P. Huntington, *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, Simon and Schuster, New York, SUA, 2007, p. 74.

⁶ Sanda Svetoka, *Social Media as Tool of Hybrid Warfare*, NATO Strategic Communication Centre of Excellence, Riga, 2016, p. 10.

⁷ Thomas Elkjer Nissen, *Social Media's Role in Hybrid Strategies*, NATO Strategic Centre for Excellence in Communication, Riga, 2019, p. 5.

critice⁸, înarmarea activităților și efectelor de colocare a rețelelor de socializare, ca: identificarea țintei, colectarea informațiilor, apărare, comandă și control, operații de informare, influență și hibride⁹. Complexitatea măsurilor hibride orientate pe narațiuni, utilizate recent în spațiul rețelelor de socializare, și punerea în umbră, treptat, a măsurilor tradiționale din spațiul cibernetic, așa cum a demonstrat conflictul ruso-ucrainean, pot duce la o ipoteză provocatoare. Nu numai că natura conflictelor contemporane s-a schimbat, alunecând către operații complexe multimodale, combinând abordări cinetice și cibernetice¹⁰, dar viitorul războiului poate îngloba războiul hibrid de generația a doua. În timp ce tiparele narative tind să modeleze percepția realității, angajamentul politic, granițele naționale și formațiile identitare ale unor audiențe din ce în ce mai divizate, accentuarea utilizării hibride a sferei de comunicare poate duce, în viitorul apropiat, spre proliferarea de noi actori ai puterii. Organismele statale și nestatale, mijloacele de informare în masă, comunitățile diasporice sau enclavele etnice pot folosi impactul sporit al rețelelor de socializare pentru a contesta hegemonii clasici. Următoarele secțiuni se concentrează pe această ipoteză, urmărind să discute noile tendințe și orientări strategice dezvăluite de abordarea cibernetică a Rusiei în conflictul din Crimeea, cu accent pe utilizarea hibridă a comunicării și a narațiunilor culturale.

A DOUA GENERAȚIE A RĂZBOIULUI HIBRID ȘI PROVOCĂRILE LA ADRESA SECURITĂȚII POST-STATEALE

Dincolo de orice îndoială, invazia Rusiei în Ucraina a stârnit dezbateri vii cu privire la normele geopolitice și tacticile de război tradiționale¹¹, dar a și inaugurat o nouă fază în spectrul deja complicat al conflictelor netradiționale. Cunoscuta definiție lansată de analistul și autorul Frank Hoffman privind noile versiuni ale războiului modern consideră că trăsătura distinctivă a confruntărilor hibride este „*combinația dintre letalitatea conflictului interstatal și fervoarea fanatică și prelungită*

Complexitatea măsurilor hibride orientate pe narațiuni, utilizate recent în spațiul rețelelor de socializare, și punerea în umbră, treptat, a măsurilor tradiționale din spațiul cibernetic, așa cum a demonstrat conflictul ruso-ucrainean, pot duce la o ipoteză provocatoare.

⁸ *Ibidem*, p. 10.

⁹ *Ibidem*, p. 11.

¹⁰ Sascha-Dominik Bachmann, Håkan Gunneriusson, *Hybrid Wars: The 21st Century's New Threats to Global Peace and Security*, în *Scientia Militaria, South African Journal of Military Studies*, vol. 43, nr. 1, 2015, p. 78.

¹¹ Eve Hunter, Piret Pernik, *The Challenges of Hybrid Warfare*, International Centre for Defence and Security, Tallinn, aprilie, 2015, p. 3.

Digitalizarea a determinat consecințe importante, ca modernizarea rapidă a societăților tradiționale și fragmentate, mobilizarea politică a noilor grupuri sociale sau renașterea identităților naționale, etnice și religioase.

a războiului *neconvențional*”¹². Mai multe definiții extinse înfățișează fenomenele hibride ca o nouă formulă de război, care reunește cel puțin trei straturi interrelaționate: *campanii complexe*, care combină operații de mică intensitate, atât convenționale, cât și speciale, *acțiuni cibernetice și spațiale ofensive*, precum și *operații psihologice* menite să influențeze percepția populară și opinia internațională¹³. Prin urmare, noua strategie informațională rusă viza, aparent, o clasă bine stabilită de obiective, incluzând: recuperarea unui *oicoumene* cultural, în vecinătatea sa, prin instrumentalitatea doctrinei „*Novorussia*”, limitarea dominanței proiectului UE, controlul asupra resurselor strategice, precum conductele de energie, și stimularea unei divizări în cadrul înțelegerilor politice și de securitate occidentale¹⁴.

Cu toate acestea, reconversia inițială a peisajelor globale și regionale sub presiunea digitalizării a generat rezultate imprevizibile, cu atât mai mult, cu cât revoluția informațională va schimba continuu natura frontierelor, identităților și chiar a actorilor de putere. Digitalizarea a determinat consecințe importante, ca modernizarea rapidă a societăților tradiționale și fragmentate, mobilizarea politică a noilor grupuri sociale sau renașterea identităților naționale, etnice și religioase. Aceste procese de fond au fost traduse în arena de securitate și război prin tendințe ca: difuzarea puterii de la guverne la actori nestatali din întreaga lume, redistribuirea puterii economice și militare, ascensiunea instituțiilor alternative de guvernare globale și locale¹⁵, precum și mobilitatea crescândă a unor largi categorii de populație, alimentată de creșterea inegalității sociale. Efectele de ordinul doi presupuse de noile tendințe informaționale, culturale și politice implică, de asemenea, aprofundarea fracturilor sociale interne, contagiunea conflictelor sociale, extremismul violent, reacțiile naționaliste și izolaționiste¹⁶. În timp ce imaginea schimbătoare a mediului de securitate internațional, laolaltă cu difuziile de putere de la guverne la actori nestatali din întreaga lume, a reprezentat o provocare la adresa scopurilor geopolitice inițiale ale secesiunii ucrainene, noi evoluții subterane au început să redeseneze jocul confruntării moderne și hibride. Având în vedere că granițele dintre actorii statali

¹² *Ibidem*, p. 3.

¹³ *Military Balance 2015*, apud Eve Hunter, Piret Pernik, *The Challenges of Hybrid Warfare*, p. 3.

¹⁴ *Ibidem*, p. 4.

¹⁵ *NATO Report, Strategic Foresight Analysis*, Virginia, 2017, p. 7.

¹⁶ *Ibidem*, p. 9.

și nestatali au devenit din ce în ce mai estompate¹⁷, validând ipoteza unei hibridizări a jucătorilor de putere, presupunând de acum mai multe identități și mai multe mijloace de acțiune, miza conflictelor recente a început să alunece spre strategii identitare și culturale. Ținând cont de politicile de securitate ale NATO și ale Rusiei de la începutul anilor 2000, bazate în principal pe tactica convențională și folosind operațiile de comunicare ca instrumente de propagandă secundare și adjuvante (mai degrabă consfințind rezultatele confruntărilor decât decidând câștigătorul), conflictele actuale tind să depindă progresiv de strategii narrative.

Noul mediu informațional a schimbat caracteristicile războiului, confruntările neterminându-se cu încheierea ostilităților, deoarece rezultatele pot fi inversate prin intervenția unor narațiuni referitoare la „*cine a avut dreptate/a greșit sau a câștigat/pierdut*”¹⁸. Nevoia de a construi structuri interpretative și narațiuni strategice, în care publicul să poată identifica semnificații, justificări ale acțiunilor grupurilor și statelor sau legitimitatea politicii externe și a puterii interne, a transformat *social media* și comunicarea digitală în instrumente de război, cu scopuri și consecințe similare folosirii forței¹⁹. Mediatizarea și virtualizarea politicii au sporit, astfel, potențialul conflictelor hibride, restilizând, totodată, semnificațiile termenului. Încercările de definiții noi referitoare la fenomenul hibrid accentuează prezența a două versiuni distincte ale confruntărilor hibride. Deși conflictele hibride sunt caracterizate încă, în mare măsură, de „*desfășurarea integrată a mai multor mijloace militare și nemilitare*”, relevanța crescândă a unor aspecte suplimentare, precum dezinformarea, influențarea, intimidarea militară, utilizarea înșelăciunii, ambiguității și negării²⁰ ar putea semnala o schimbare în țesătura și obiectivele războiului hibrid.

Conflictul hibrid este încă înțeles, în principal, ca un conflict între state, dar relevanța crescândă a operațiilor perturbatoare, evazive, greu de atribuit unei anumite părți poate deschide calea pentru un nou tipar de agresiune hibridă, implicând concurenții nestatali. Autonomizarea discretă a diverselor componente instituționale

Nevoia de a construi structuri interpretative și narațiuni strategice, în care publicul să poată identifica semnificații, justificări ale acțiunilor grupurilor și statelor sau legitimitatea politicii externe și a puterii interne, a transformat social media și comunicarea digitală în instrumente de război, cu scopuri și consecințe similare folosirii forței.

¹⁷ *Ibidem*, p. 85.

¹⁸ Thomas Elkjer Nissen, *#The Weaponization of Social Media, @Characteristics of Contemporary Conflicts*, Copenhagen: Royal Danish Defence College, 2015, p. 19.

¹⁹ *Ibidem*, p. 20.

²⁰ Frans-Paul van der Putten, Minke Meijnders (eds.), *Hybrid Conflict: The Roles of Russia, North Korea and China*, Dutch National Network of Safety and Security Analysts (ANV), mai 2018, p. 5.

Noile abordări culturale și narative se bazează pe crearea unor ecosisteme complexe, reunind organizații neguvernamentale, actori economici, rețele transnaționale bazate pe vectori de identitate etnică, culturală, religioasă sau politică și, mai ales, media consacrată și rețelele de socializare. Prin utilizarea mai multor epicentre și șiruri de difuzie, noua etapă a răspunsurilor hibride ale Rusiei poate declanșa consecințe subsidiare.

și organizaționale, care acționează ca reprezentanți sau grupuri de acțiune cu pavilion gri, atât sub patronajul statelor naționale, cât și dincolo de acesta, ridică noi întrebări cu privire la responsabilitate și la dezvoltarea viitoare a politicilor de securitate. Transformările ce au avut loc în cadrul strategiilor unor blocuri majore de securitate, precum NATO și Rusia, acționează ca o dovadă semnificativă pentru aceste reconfigurări ale războiului hibrid, amenințărilor hibride și, în principal, ale instrumentelor hibride. Se consideră că aspectul cel mai notabil al modului în care Rusia se implică în ultimul timp în conflictele hibride constă în formarea opiniei publice²¹. Mai mult, Rusia s-a abătut, aparent, de la a fi ofensivă împotriva influenței politice occidentale, desprinzându-se de discursurile izolaționiste anterioare și asumând măsuri cameleonice și subversive. Aceste operații hibride discrete și eficiente au inclus acapararea și controlul noilor platforme și rețele de comunicare, destabilizarea proceselor și instituțiilor democratice din societățile europene, slăbirea valorilor liberale și, cel mai important, renașterea afinităților vernaculare pentru modelele de conducere populiste și personaliste²². Această schimbare esențială a marcat trecerea de la o strategie izolată la o mișcare de difuzie. Cu toate acestea, noile abordări culturale și narative se bazează pe crearea unor ecosisteme complexe, reunind organizații neguvernamentale, actori economici, rețele transnaționale bazate pe vectori de identitate etnică, culturală, religioasă sau politică și, mai ales, media consacrată și rețelele de socializare. Prin utilizarea mai multor epicentre și șiruri de difuzie, noua etapă a răspunsurilor hibride ale Rusiei poate declanșa consecințe subsidiare. Mulți dintre contractanții campaniilor sale hibride sunt organisme nestatale, care pretind o autonomie parțială și o promovare paralelă a propriilor agende strategice, așa cum s-au dovedit mișcările populiste susținute în Europa, după ce și-au asigurat puterea politică. Este cazul relațiilor privilegiate ale Ungariei cu Rusia, afectate încă de derivate naționaliste ale regimului Orban. Un alt exemplu util îl poate constitui alianța complicată a Rusiei cu Germania²³, pusă sub presiune constantă de alte coaliții competitive, ca parteneriatele de securitate occidentale.

²¹ *Ibidem*, p. 2.

²² *Ibidem*.

²³ Dmitri Trenin, *Russia and Germany: From Estranged Partners to Good Neighbours*, Carnegie Moscow Center, iunie 2018, p. 2, https://carnegieendowment.org/files/Article_Trenin_RG_2018_Eng.pdf, accesat la 30 septembrie 2019.

Cea de-a doua generație a amenințărilor hibride rămâne, prin urmare, legată în mod inextricabil de influența noilor medii de comunicare, punând la îndoială în mod constant modelele anterioare de construire a identității, asociere și legitimitate. Noile abordări hibride, folosite de Rusia în Europa de Est și Centrală, demonstrează rezistența obiectivului strategic de modă veche (extinderea influenței, controlul spațiului proximal, limitarea influenței occidentale), dar traduse, din acest moment, în tipare inovatoare, dificil de contracarat sau de deosebit de acțiunile jucătorilor de putere subsidiari. În principal, revoluția informațională, începută după 2010 și ajunsă la apogeu după 2015, a contribuit la inaugurarea unei ordini de securitate post-statale, în limitele abordărilor hibride, concurând alte mijloace tradiționale în asigurarea, proiectarea și exercitarea hegemoniei și a puterii. „*Mascarada neimplicării*”²⁴, pentru a invoca fraza influentă a lui Bachmann și Gunneriusson, amintește de o utilizare sporită a ambiguității, ceea ce îngreunează, dacă nu face chiar imposibilă, atribuirea responsabilității sau contrareacții eficiente. În anii de după Crimeea, Rusia a dezvoltat capacități solide pentru operații informaționale pe internet²⁵, metodele cibernetice rusești focalizându-se mai degrabă pe percepție și putere discursivă decât pe sprijinul operațiilor militare directe. Dacă inițialele campanii media de dezinformare au fost demarate de site-uri interne, precum *Russia Today* și *Sputniknews*²⁶, noile atacuri hibride au depășit simpla manipulare a mijloacelor digitale, prin instrumentalitatea *fake news*, *trolls farm* și sfere publice și civice falsificate. Cu toate acestea, evoluțiile contemporane ale acțiunilor hibride indică faptul că prima generație a *troll*-urilor și *fake news*-urilor ar putea fi aproape de crepuscul, deoarece mijloace din ce în ce mai sofisticate de comunicare hibridă intră în scenă. Obiectivul pe termen lung al influenței rusești este acela de a slăbi și diviza NATO și UE, populațiile și publicul larg fiind vizate prin intermediul mass-mediei tradiționale și noi. Totuși, minoritățile, refugiații, extremiștii, naționalismul radical și diversele poziții diasporice sunt folosite pentru a aprofunda diviziunile sociale,

În anii de după Crimeea, Rusia a dezvoltat capacități solide pentru operații informaționale pe internet, metodele cibernetice rusești focalizându-se mai degrabă pe percepție și putere discursivă decât pe sprijinul operațiilor militare directe. Dacă inițialele campanii media de dezinformare au fost demarate de site-uri interne, precum Russia Today și Sputniknews, noile atacuri hibride au depășit simpla manipulare a mijloacelor digitale, prin instrumentalitatea fake news, trolls farm și sfere publice și civice falsificate.

²⁴ Sascha D. Bachmann, Håkan Gunneriusson, *Russia's Hybrid Warfare in the East. The Integral Nature of the Information Sphere*, *Georgetown Journal of International Affairs*, vol. 198, 2015, p. 202.

²⁵ *Ibidem*, p. 202.

²⁶ *Ibidem*.

Externalizarea operațiilor hibride și segmentarea din ce în ce mai mare a strategiei rusești, adaptate alternativ la realitățile naționale și locale, fac dificilă urmărirea schimbărilor apărute în situația geopolitică și de securitate, cu atât mai mult, cu cât abordările narrative ar putea genera consecințe, altele decât cele preconizate, ale acestora. Efortul major depus pentru controlul narațiunilor media din jurul evenimentelor din Ucraina a fost prezentat ca o condiție prealabilă a luptei.

naționale și culturale²⁷, ca agenți ascunși ai noii doctrine de influențare cu mijloace *soft*. Acești actori locali, jumătate controlați, jumătate autonomi, prinși într-o rețea extinsă de aliați și organizații frontale, se angajează într-un efort conjugat pentru „reconstrucția realității” și rescrierea credințelor publicului, *credo*-urilor de legitimitate și sprijin²⁸. Externalizarea operațiilor hibride și segmentarea din ce în ce mai mare a strategiei rusești, adaptate alternativ la realitățile naționale și locale, fac dificilă urmărirea schimbărilor apărute în situația geopolitică și de securitate, cu atât mai mult, cu cât abordările narrative ar putea genera consecințe, altele decât cele preconizate, ale acestora. Efortul major depus pentru controlul narațiunilor media din jurul evenimentelor din Ucraina a fost prezentat ca o condiție prealabilă a luptei²⁹. Așadar, confruntările hibride ulterioare au evidențiat ambivalența campaniilor media și dinamica lor subterană. De exemplu, mișcările civice utilizând rețelele de socializare din Europa Centrală și de Est au încetat sub presiunea recrudescenței populismului, în timp ce propaganda rusă alimenta, uneori, contraculturi puternice și coerente, reînnoind agendele naționale sub auspiciile cadrelor moderne și liberale. Totuși, dependența în creștere, anunțată începând cu 2014, de capacitățile cibernetice, atât în plan civil, cât și militar, poate prognoza o schimbare de paradigmă. Următoarea secțiune analizează evoluția și tiparele noii strategii hibride a Rusiei, plasată sub influența abordărilor narrative, care a devenit expresia noilor confruntări pentru putere.

RUSIA CONTRA NATO. STRATEGII BAZATE PE NARAȚIUNE ÎN CONTEXTUL SOCIAL MEDIA

Războiul din Ucraina a demonstrat că spațiul cibernetic poate juca un rol esențial în desfășurarea operațiilor bazate pe narațiune, ca parte a strategiei hibride, în care „*țintele principale nu sunt mașinile sau rețelele, ci mințile oamenilor*”³⁰. Internetul și rețelele de socializare au capacitatea de a multiplica informațiile cu viteză mare și costuri semnificativ mai mici, ceea ce le-a făcut disponibile pentru utilizare

²⁷ Geir Hågen Karlsen, *Divide and Rule: Ten Lessons about Russian Political Influence Activities in Europe*, Palgrave Communications, vol. 5, 2019, p. 2.

²⁸ *Ibidem*, p. 202.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ Elina Lange-Ionatamishvili, Sanda Svetoka, *Strategic Communication and the Social Media in the Russia Ukraine Conflict*, NATO Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence, Tallinn, 2018, p. 105.

propagandistică, război informațional sau operații de influențare³¹, din momentul în care a fost creată noua arenă virtuală a comunicării. De asemenea, conceptul de atac cibernetic social a fost pus în evidență prin popularitatea crescândă a rețelelor de socializare, angajarea acestora în timpul crizei ucrainene demonstrând puterea conținuturilor extrem de dinamice și dificultățile inerente în urmărirea surselor autentice de știri digitale. Atacurile ciberneticе sociale au ca scop general manipularea percepțiilor și valorilor unei societăți, generând, în același interval de timp, comportamente perturbatoare și ar trebui abordate în termenii mai generali ai tradiției operațiilor psihologice³². PSYOPS constituie o activitate militară clasică ce vizează influențarea percepțiilor, atitudinilor și comportamentelor populațiilor țintă, constând, adesea, în civili sau public străin. Obiectivele PSYOPS au fost atinse în mod tradițional prin instrumentalitatea operațiunilor complexe, precum lansarea unor narațiuni magistrale, contaminarea dezbaterilor publice, utilizarea simbolurilor sau a reperelor mitologice și exploatarea *bias*-urilor culturale și a identităților de grup.

În cazuistica PSYOPS, influența asupra unui anumit public țintă se obține prin răspândirea zvonurilor, folosind trei modele majore de manipulare³³: zvonurile de ură exploatează nemulțumirile și prejudecățile înrădăcinate ale populațiilor țintă, zvonurile de teamă fac apel la o tendință umană de validare a celui mai rău scenariu, în timp ce zvonurile de speranță răspund dorințelor latente pentru o transformare favorabilă a evenimentelor și rezolvarea conflictelor. Cu toate acestea, taxonomia propusă se prezintă ca fiind reduționistă, oferind, în același timp, o imagine cuprinzătoare asupra stimulilor principali implicați în crearea și controlul grupurilor digitale, prin intervenția structurilor narrative. Este important de subliniat faptul că ascensiunea ecuațiilor narrative ale agresiunii hibride a fost potențată de aspecte structurale subsidiare, ca forma lacunară și uneori izolată a mesajelor textuale (postări, actualizări de stare, #tags, meme și comentarii), experiența bazată pe încredere a rețelelor de socializare, imitând imaginea unor grupuri autentice, precum și posibilitatea de a presupune identități false pentru utilizatorii și influențatorii rețelei³⁴.

În cazuistica PSYOPS, influența asupra unui anumit public țintă se obține prin răspândirea zvonurilor, folosind trei modele majore de manipulare: zvonurile de ură exploatează nemulțumirile și prejudecățile înrădăcinate ale populațiilor țintă, zvonurile de teamă fac apel la o tendință umană de validare a celui mai rău scenariu, în timp ce zvonurile de speranță răspund dorințelor latente pentru o transformare favorabilă a evenimentelor și rezolvarea conflictelor.

³¹ *Ibidem*, p. 105.

³² *Ibidem*.

³³ *Ibidem*.

³⁴ *Ibidem*.

Epoca socială a internetului a dezvăluit noi oportunități strategice, derivate, în cea mai mare parte, din natura sa deteritorializată, impactul neatribuit și neîntârziat și semnificațiile universale. Ultimele atacuri cibernetice sociale au fost direcționate sub formule narative, așa cum au demonstrat acțiunile „Cyber Berkut” (КиберБеркут), pro-ruse sau ale nemesis-ului său „Cyber Hundred” (Киберсотня), ucrainean, în timpul crizei din Crimeea.

Potrivit definiției date de Rebecca Goolsby, atacurile cibernetice sociale implică manipularea mulțimilor și propagarea isteriei, ceea ce are ca rezultat un comportament haotic în masă, escaladarea zvonurilor, confuzie, panică și violență necontrolată³⁵. Acționând în condiții de falsă identitate sau în mod anonim, arhitecții atacurilor cibernetice sociale pot transmite un semnal nou și distinct în mediul social sau pot captura și denatura un semnal existent³⁶. Atacurile pot viza legitimitatea unui grup combativ (exemplul insurgenței siriene), validarea unui scenariu fatal (amenințarea intervenției străine și a războiului civil în contextul rețelelor de socializare, în cazul *Primăverii Arabe*) sau confirmarea prezumtivului câștigător, în situații conflictuale neclare și înghețate (Transnistria rămâne un eșantion ideografic pentru succesul combativ falsificat sau disputat). Întrucât Rusia nu este străină de strategiile de intervenție, sub altă identitate, din Balcani și imediata apropiere, răspândirea zvonurilor și utilizarea operațiilor narrative secrete au fost exploatate cu mult înainte de apariția digitalizării.

Cu toate acestea, epoca socială a internetului a dezvăluit noi oportunități strategice, derivate în cea mai mare parte din natura sa deteritorializată, impactul neatribuit și neîntârziat și semnificațiile universale. Ultimele atacuri cibernetice sociale au fost direcționate sub formule narative, așa cum au demonstrat acțiunile „Cyber Berkut” (КиберБеркут), pro-ruse sau ale nemesis-ului său „Cyber Hundred” (Киберсотня), ucrainean, în timpul crizei din Crimeea³⁷. Chiar dacă grupurile de acțiuni neconvenționale menționate au fost făcute celebre prin atacurile lor de succes împotriva Organizației Tratatului Atlanticului de Nord (NATO) și a Centrului de Excelență NATO pentru Cooperare în domeniul apărării cibernetice (NATO Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence – CCD CCD COE), activitățile lor principale au fost legate de agresiunile narative. *Cyber Berkut* a desfășurat o operație cibernetică masivă în timpul alegerilor parlamentare ucrainene din octombrie 2014, prin activități de *hacking* asupra panourilor publicitare electronice pentru a promova videoclipuri care îi înfățișeau pe liderii ucraineni importanți drept „criminali de război”, „oligarhi” și „trădători”³⁸. Structura narativă principală s-a bazat, în acest caz,

³⁵ Rebecca Goolsby, *On Cybersecurity, Crowdsourcing, and Social Cyber-Attack*, Policy Memo Series, vol. 1, 2013, p. 4.

³⁶ *Ibidem*, p. 105.

³⁷ *Ibidem*, p. 106.

³⁸ *Ibidem*.

pe o ipoteză de simplificare și de izolare. Publicul, definit pur și simplu sub eticheta „cetățeni ucraineni”³⁹ (emițătorul ignorând intenționat puternica diviziune etnică, culturală și politică), a fost întors împotriva politicianilor, folosind un potpuriu de stereotipuri. Funcția narațiunii principale este de a angaja mai multe zvonuri, denaturări și preocupări, exploatând concepții deja adânc înrădăcinate. Invocând „inutilitatea alegerilor”⁴⁰, expresie malefică a influenței occidentale, pericolul războiului civil cronic sau îndemnul la acțiuni împotriva guvernului și deputaților, narațiunea principală urmărea să ofere un răspuns cuprinzător zvonurilor legate de frică, speranță și ură, care circulau deja în rândul publicului țintă. Mesajul a fost emis ulterior pe rețelele de socializare, generând dezbateri puternice, adâncirea clivajelor și punând în umbră agenda reală a momentului electoral.

Ecuția cibernetică a operațiilor narrative reiterează teoriile de manipulare de modă veche, dar spațiul virtual poate angaja noi oportunități subsidiare, cum ar fi *bulgărele de zăpadă* (mesajul inițial este propagat fără costuri suplimentare, sursele pierzându-se în fundal), *iluzia majorității* (publicul este manipulat constant, pentru a crede că o opinie și o perspectivă specifice constituie convingerea socială dominantă) sau *tehnica instantaneității*, din ce în ce mai populară, unde publicul are iluzia participării în timp real la eveniment.

Cazul ucrainean a pus în dezbatere soluțiile strategice tradiționale de comunicare prin combinarea atacurilor cibernetică, a operațiilor informaționale digitale și a campaniilor clasice de manipulare narativă, publicarea unei presupuse conversații telefonice interceptate între Secretarul de stat adjunct al SUA, Victoria Nuland, și Geoffrey Pyatt, ambasadorul SUA în Ucraina, la începutul anului 2014, servind drept dovadă vie pentru această nouă abordare hibridă. Presupusa scurgere de informații privitoare la convorbire a dezvăluit suspiciunea unei intervenții occidentale în tranziția ucraineană post-Ianukovici, subliniind și prejudecăți puternice împotriva posibililor succesori aparținând opoziției⁴¹. Convorbirea aparent înregistrată a fost lansată pe *Youtube*, menționând și tensiunile în creștere dintre UE și NATO. În pofida dubiilor cu privire la autenticitate, pe care s-a construit

Invocând „inutilitatea alegerilor”, expresie malefică a influenței occidentale, pericolul războiului civil cronic sau îndemnul la acțiuni împotriva guvernului și deputaților, narațiunea principală urmărea să ofere un răspuns cuprinzător zvonurilor legate de frică, speranță și ură, care circulau deja în rândul publicului țintă. Mesajul a fost emis ulterior pe rețelele de socializare, generând dezbateri puternice, adâncirea clivajelor și punând în umbră agenda reală a momentului electoral.

³⁹ *Ibidem*, p. 106.

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ *Ukraine Crisis: Transcript of Leaked Nuland-Pyatt Call*, BBC News, 7 februarie 2014, <https://www.bbc.com/news/world-europe-26079957>, accesat la 25 septembrie 2019.

În timpul conflictului ucrainean, Rusia a folosit scenarii narative complexe, difuzate simultan prin intermediul mass-mediei tradiționale și noi, prin instrumentalitatea relatărilor relative la „rupere” și martori oculari, întărind reciproc conexiunile în rândul unor audiențe mai vârstnice și mai tinere.

scenariul, cazul implică mai degrabă o abordare narativă. Narațiunea personalizată își propune, în această situație, să apeleze la zvonuri latente antioccidentale și conspiraționiste, acționând ca un catalizator pentru evoluțiile ulterioare ale percepției colective și ale atribuirii legitimității. În timpul conflictului ucrainean, Rusia a folosit scenarii narative complexe, difuzate simultan prin intermediul mass-mediei tradiționale și noi, prin instrumentalitatea relatărilor relative la „rupere” și martori oculari, întărind reciproc conexiunile în rândul unor audiențe mai vârstnice și mai tinere⁴². Manipularea și distribuirea presupuselor atrocități comise de armata ucraineană au avut rolul de a înstrăina publicul larg de identitatea instituțională a statului și de a crea o fractură comunitară. Prin circulația de știri și mărturii false despre civili torturați, trafic de organe, incendierea culturilor, copii soldați și utilizarea armamentului greu împotriva civililor⁴³, campaniile concertate utilizând rețelele de socializare au influențat comportamentul și reacțiile populației vizate pentru o lungă perioadă de timp.

De fapt, cititorul român poate găsi unele dintre aceste povești contrafăcute ca fiind extrem de tulburătoare, datorită asemănării cu tehnicile narative utilizate de ziare și televiziune în primele luni post-revoluționare. Revenind la scena ucraineană, noi epitete, precum „ruscist” (combinație între termenii „fascist” și „rus”)⁴⁴, au pus în evidență ascensiunea agresiunilor hibride de comunicare și în alte celule de socializare, dincolo de *Facebook* și *Vkontakte*⁴⁵, așa cum au confirmat unele analize ale postărilor *Twitter* din 2014. Înșelăciunile din rețelele de socializare au trecut, în multe cazuri, nepedepsite, valurile de indignări și false confirmări crescând credibilitatea narațiunii principale. Lista zvonurilor divulgate prin instrumentalitatea rețelilor de socializare în timpul conflictului ucrainean a devenit destul de lungă, narațiunile cheie incluzând crearea de lagăre de concentrare, la ordinele directe ale Uniunii Europene și ale guvernului de la Kiev, confiscarea proprietății private, presiunea gherilelor de dreapta, ce se ascund în pădure, sau naționalizarea proprietății private⁴⁶.

⁴² *Ibidem*, p. 106.

⁴³ *Ibidem*, p. 107.

⁴⁴ *Ibidem*.

⁴⁵ Rețea de socializare rusească, similar Facebook, din punctul de vedere al interfeței și al structurii.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 107.

Zvonurile exacerbate au fost în contrast puternic cu contracampania „Oamenii politicoși”⁴⁷, sprijinind ocupația rusească a Crimeei. Cele două imagini făceau parte dintr-o narațiune majoră stratificată, care pune în opoziție diferite interpretări ale realității. Șirul complicat al evenimentelor anterioare anexării Crimeei includea prezența unei puternice afinități rusești⁴⁸, înrădăcinată în interacțiuni de zeci de ani și procese de construire a comunității, dar polarizarea extremă a celor două imagini a fost fabricată cu intenție.

Evoluția și finalul cazului Crimeii au oferit dovezi considerabile că rețelele de socializare sunt de acum folosite pe scară largă pentru a sprijini acțiunile militare și pentru a influența acțiunile pe teren, noile strategii cibernetice hibride utilizând concomitent atacuri asupra infrastructurilor și influența psihologică asupra publicului țintă. Întrucât conflictul ruso-ucrainean a dovedit modificarea incontestabilă a structurii războiului modern, granițele dintre ofensiva cibernetică și cea informațională devenind din ce în ce mai neclare, o problemă importantă tinde să apară. Care a devenit miza operațiunilor hibride narative post-Crimeea, angajate de Rusia și nu numai, în cadrul unei imagini regionale multipolare, post-naționale și din ce în ce mai instabile?

Oportunitățile, mijloacele și impactul războiului psihologic s-au schimbat, diseminarea informațiilor implicând structurile narative pentru a obține efecte precum profilarea, informarea, manipularea, expunerea, diminuarea, promovarea, constrângerea și descurajarea, generând uneori rezultate paradoxale⁴⁹. Metodele de influență utilizate în sfera rețelelor de socializare pot fi împărțite în două categorii principale: deschise, implicând crearea de site-uri web oficiale, conturi, canale, forumuri și sub acoperire, folosind identități false, botnet și trolling. Cu toate acestea, arsenalul rețelelor de socializare a început să se combine, mijloacele deschise și paradigma întunecată a operațiilor sub acoperire creând noi dileme de securitate. Propaganda narativă a Rusiei în scenariul ucrainean a fost prezentată ca un succes incontestabil. Cu toate acestea, întrebarea persistă. A fost merit

Metodele de influență utilizate în sfera rețelelor de socializare pot fi împărțite în două categorii principale: deschise, implicând crearea de site-uri web oficiale, conturi, canale, forumuri și sub acoperire, folosind identități false, botnet și trolling.

⁴⁷ *Ibidem.*

⁴⁸ Iulia Anghel, *Russia and NATO Hybrid Clash: History and Legacies, Proceedings of Strategies XXI, The complex and dynamic nature of the security environment*, Florian Cîrciumaru, Mirela Atanasiu (eds.), Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2018, p. 27.

⁴⁹ Sanda Svetoka, *Social Media as Tool of Hybrid Warfare*, p. 17.

Enclavizarea tinerilor din Europa de Est în limitele fostelor societăți tradiționale și parohiale sau a afinităților radicale din spațiile periferice ale unor democrații occidentale bine stabilite sunt sigur simptomele unui peisaj divizat. Declinul comunicării de masă unidirecționale clasice și creșterea rețelelor paralele de informații și comunicare au stimulat, în plus, un proces de alienare, ai cărui beneficiari sunt încă în umbră.

să fie? NATO nu prevede oficial utilizarea operațiilor sub acoperire sau clandestine pentru a influența atitudinile, comportamentele și implicarea publicului civil, dincolo de limitele campaniilor militare. Pentru NATO, PSYOPS rămân definite drept „*activități planificate folosind metode de comunicare și alte mijloace destinate publicului aprobat pentru a influența percepțiile, atitudinile și comportamentul, afectând atingerea obiectivelor politice și militare*”⁵⁰.

În același timp, jucătorii nedemocratici sau pur și simplu organismele nestatale folosesc operații cibernetice sub acoperire pentru a atinge scopuri economice, strategice și politice diverse⁵¹. Care ar trebui să fie răspunsul NATO în fața acestei proliferări de amenințări hibride, având originea în spațiul comunicării? Răspunsul poate sta la baza fenomenelor de digitalizare-globalizare. Schimbarea subtilă și ireversibilă produsă în natura statelor-națiuni sub presiunea modernității digitale a creat structuri de asociere și comunități paralele. Înmulțirea ONG-urilor, autonomizarea presei și extinderea rețelelor economice transnaționale sau activismul în creștere al entităților diasporice permit acțiunea acestora ca reprezentanți în favoarea proiectelor de democratizare sau cel puțin pentru a complica operațiile de influențare și manipulare clasice. Chiar și atunci când acești actori emergenți nu acționează în sinergie cu furnizorii de securitate și cu hegemonii în timp real, însăși existența lor poate împiedica eficiența războiului cibernetic, în special în ecuațiile sale culturale și psihologice. Enclavizarea tinerilor din Europa de Est în limitele fostelor societăți tradiționale și parohiale sau a afinităților radicale din spațiile periferice ale unor democrații occidentale bine stabilite sunt sigur simptomele unui peisaj divizat. Declinul comunicării de masă unidirecționale clasice și creșterea rețelelor paralele de informații și comunicare au stimulat, în plus, un proces de alienare, ai cărui beneficiari sunt încă în umbră.

În acest context, ascensiunea organismelor nestatale și post-statale va determina noi amenințări hibride în domeniul atacurilor cibernetice, cu atât mai mult propagandă bazată pe tehnologie, condusă spre întărirea grupurilor și indivizilor maligni. Rămâne clar că principalii

⁵⁰ NATO Standard, *Allied Joint Doctrine for the Conduct of Operations*, februarie 2019, p. 118, https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/797323/doctrine_nato_conduct_of_ops_ajp_3.pdf, accesat la 25 septembrie 2019.

⁵¹ *Ibidem*, p. 17.

jucători în sfera securității nu vor ignora aceste tendințe, mulți dintre noii provocatori digitali din domeniul comunicării strategice fiind deja plasați sub tutela structurilor clasice de putere. În ciuda acestui fapt, unele dintre „troll armies”, „social bots” și „fake users” pot avea originea dincolo de ceea ce teoreticianul rus Igor Panarin numește „forțe speciale în domeniul informațional”⁵². Externalizarea operațiilor informaționale hibride intensifică riscurile de utilizare greșită și deturnare.

În cazul Ucrainei, Rusia s-a confruntat cu o ofensivă occidentală bine structurată, bazată pe obiective clare precum conservarea democrației în regiune, protecția frontierelor naționale și statu-quoului regional, precum și limitările presiunilor strategice exercitate împotriva NATO. Armata de reprezentanți și subcontractanți s-a confruntat cu o agendă comună de securitate, ceea ce nu poate fi cazul în alte scenarii mai puțin polarizate. Un alt subiect de dezbatere recurentă este acela dacă NATO ar trebui să folosească aceeași panoplie neconvențională, având în vedere faptul că securitatea cibernetică a devenit un subiect fierbinte pe agenda internațională.

Grupul „Panarin School”⁵³, constituit în jurul scrierilor savantului rus Igor Panarin, susține că forțele occidentale, inclusiv alianța de securitate NATO, au dezvoltat și implementat operațiuni de „agresiune informațională” încă de la prăbușirea Uniunii Sovietice, valul de „revoluții colorate” și Primăverile din Orientul Mijlociu fiind, de asemenea, incriminate ca expresii de propagandă culturală⁵⁴. Termenii de bază angajați în această perspectivă cu privire la războiul informațional includ: control social, manevră socială, pentru vizarea și divizarea audiențelor particulare, manipularea informațiilor, dezinformarea și, nu în ultimul rând, lobby-ul⁵⁵. De fapt, critica rusă împotriva proceselor de occidentalizare a generat întrebări adiacente cu privire la stabilirea limitelor operațiilor bazate pe narațiune. Ce ar trebui să fie considerat un atac cibernetic, derivat din panoplia PSYOPS, și ce ar trebui să fie etichetat ca o campanie deschisă în favoarea unui credo cultural? Putem vorbi despre operații narative care s-ar putea

Grupul „Panarin School”, constituit în jurul scrierilor savantului rus Igor Panarin, susține că forțele occidentale, inclusiv alianța de securitate NATO, au dezvoltat și implementat operațiuni de „agresiune informațională” încă de la prăbușirea Uniunii Sovietice, valul de „revoluții colorate” și Primăverile din Orientul Mijlociu fiind, de asemenea, incriminate ca expresii de propagandă culturală.

⁵² Jolanta Darczewska, *The Anatomy of Russian Information Warfare. The Crimean Operation, a Case study*, Centre for Eastern Studies, Varșovia, mai 2014, p. 14.

⁵³ *Ibidem*, p. 15.

⁵⁴ *Ibidem*.

⁵⁵ *Ibidem*.

Războiul israelian împotriva Libanului din 2006 a dezvăluit imaginea unui actor nestatal, Hezbollah, care desfășoară succesiv activități teroriste, utilizând capacități militare de înaltă tehnologie, laolaltă cu măsuri atribuite în mod tradițional statelor-națiuni, precum campanii diplomatice și de comunicare extinse.

sustrage etichetării ca hibride? Prelungirea războiului informal dintre Rusia și NATO este strâns legată de reconfigurarea echilibrului de putere în Europa de Est și în Balcani. Totuși, majoritatea analizelor dedicate confruntării hibride dintre Rusia și NATO se opresc la studiul cazului ucrainean. Cu toate acestea, fenomene similare mișcărilor la firul ierbii, utilizând vectorul social media (cunoscute sub numele de „astroturfing”⁵⁶) sau denaturarea comunicării și a consensului public prin lansarea de zvonuri pot solicita reflecție. Din acest motiv, dinamica recentă a confruntărilor hibride ar trebui abordată în contextul înmulțirii actorilor implicați în circulația și construirea unor narațiuni de influențare, canalizând semnificațiile subiectelor deja complicate, precum națiunea, suveranitatea, identitatea sau legitimitatea.

CONCLUZII

Conceptul de război hibrid a suferit transformări majore în ultimele decenii. Definit inițial la începutul anului 2000 pentru a descrie activitățile multimodale desfășurate de un actor nestatal împotriva unui organism statal tradițional, cum ar fi lupta cecenă împotriva Rusiei implicând instrumentalitatea tacticii de gherilă, combinată cu operațiile militare coordonate⁵⁷, semnificațiile războiului hibrid au evoluat treptat către aspecte extrem de complexe. Războiul israelian împotriva Libanului din 2006 a dezvăluit imaginea unui actor nestatal, Hezbollah, care desfășoară succesiv activități teroriste, utilizând capacități militare de înaltă tehnologie⁵⁸, laolaltă cu măsuri atribuite în mod tradițional statelor-națiuni, precum campanii diplomatice și de comunicare extinse. Potențialul Hezbollah în imitarea comportamentului și acțiunilor unui actor statal clasic a generat dezbateri privitoare la viitorul abordărilor hibride. Gradual, soluțiile hibride au fost transferate de la organismele nestatale către actorii clasici de securitate și, în continuare, către hegemonii globale. Cu siguranță, cazuistica ucraineană a demonstrat modul în care războiul hibrid a fost asociat cu comportamentul statului, NATO etichetând metodele rusești în Crimeea ca fiind abordări hibride⁵⁹. Începând cu momentul respectiv, expertii și analiștii consideră

⁵⁶ Sanda Svetoka, *Social Media as Tool of Hybrid Warfare*, p. 27.

⁵⁷ Elinor Sloan, *Hegemony, Power and Hybrid War*, Dialogue of Civilizations Research Institute, Berlin, 2018, p. 2.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 2.

⁵⁹ *Ibidem*.

conflictele hibride ca presupunând existența unei activități conduse de stat care încorporează actori nestatali și alte componente⁶⁰. Cu toate acestea, evoluțiile recente ale provocărilor hibride pot dezvălui direcțiile ulterioare ale setului de instrumente hibride și extinderea categoriilor de cumpărători. Nu numai că o mulțime de organisme maligne și benigne nestatale evocă utilizarea operațiunilor hibride, care vizează în mare parte sfera de comunicare, pentru a obține dominația politică, economică sau strategică, dar și politicile de securitate conduse de stat atrag atenția în acest sens. Noua propagandă culturală a Rusiei și măsurile de influențare depășesc limitele reacțiilor hibride originale și, în același timp, oferă o autonomie esențială pentru jucătorii adiacenți. Reconstituirea unui *heartland* cultural rusesc poate fi, desigur, un obiectiv de securitate, dar nu este clar cine va profita de această moștenire strategică. Mai mult, hibridizarea și fragmentarea actorilor statali rămân, concludent, bazate pe oportunitățile și vulnerabilitățile care decurg din noile medii de comunicare virtuală. Diversele tipuri de public pot acționa ca vectori de presiune, influențând și condiționând acțiunile, politicile și strategiile guvernelor, în timp ce instituțiile de securitate ale statului și organizațiile economice pot experimenta, de asemenea, revelația autonomiei. Distanțele tot mai mari dintre centre și periferii și polifonia noii retorici au sporit granițele interne și au depășit granițele naționale și fizice. Noile ecuații relative la identitate, solidaritate și asociere au fost puse la dispoziția unor actori maligni și benigni, neanticipați, a căror putere crescândă ridică întrebări complexe privind evoluția securității și democrației în regiune.

Așa cum concluzionează Bachmann⁶¹, mijloacele de combatere tradiționale rămân importante, indiferent de mijloacele sofisticate de acțiune care ar putea fi furnizate de rețelele de socializare, mass-media sau influențatorii/*influencers* politici. Orice îndoială în această sens poate incita la costuri dramatice, așa cum s-a dovedit deja în 2019. Interesul crescând manifestat de grupări teroriste, activiști radicali sau separatiști și forțe anti-stat pentru apărare și tehnologii militare demonstrează, fără îndoială, că operațiile bazate pe narațiune sunt, cel puțin pentru moment, doar o măsură de sprijin pentru război și pace.

Noua propagandă culturală a Rusiei și măsurile de influențare depășesc limitele reacțiilor hibride originale și, în același timp, oferă o autonomie esențială pentru jucătorii adiacenți. Reconstituirea unui heartland cultural rusesc poate fi, desigur, un obiectiv de securitate, dar nu este clar cine va profita de această moștenire strategică.

⁶⁰ *Ibidem*.

⁶¹ Sascha-Dominik Bachmann, Håkan Gunneriusson, *op. cit.*, vol. 43, nr. 1, 2015, p. 79.

Cu toate acestea, cultura contemporană este asediată de schimbări majore, piețele transformându-se în *conversații*⁶², statele acționând ca niște „comunități imaginate”⁶³, imaginea fiind dominantă noii sintaxe a limbajului. Având în vedere aceste considerente, noua epocă a mulțimilor digitale va fi una a confruntărilor hibride, guvernate de publicuri eterogene și de mai vechi și mai noi hegemoni multimodali.

BIBLIOGRAFIE:

1. ***, *NATO Standard, Allied Joint Doctrine for the Conduct of Operations*, februarie 2019.
2. ***, *NATO Report. Strategic Foresight Analysis*, Virginia, 2017.
3. ***, *Ukraine Crisis: Transcript of Leaked Nuland-Pyatt Call*, BBC News, 7 februarie 2014.
4. Benedict Anderson, *Imagined Communities*, Verso, London, UK, 2006.
5. Iulia Anghel, *Russia and NATO Hybrid Clash: History and Legacies, Proceedings of Strategies XXI, The complex and dynamic nature of the security environment*, Florian Cîrciumaru, Mirela Atanasiu (ed.), Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2018.
6. Sascha-Dominik Bachmann, Håkan Gunneriusson, *Russia's Hybrid Warfare in the East. The Integral Nature of the Information Sphere*, *Georgetown Journal of International Affairs*, vol. 198, 2015.
7. Sascha-Dominik Bachmann, Håkan Gunneriusson, *Hybrid Wars: The 21st Century's New Threats to Global Peace and Security*, *Scientia Militaria, South African Journal of Military Studies*, vol. 43, nr. 1, 2015.
8. Jolanta Darczewska, *The Anatomy of Russian Information Warfare. The Crimean Operation, a Case study*, Centre for Eastern Studies, Varșovia, mai 2014.
9. Frank Hoffman, *Conflict in the 21st Century. The Rise of Hybrid Wars*, Potomac Institute for Policy Studies, Virginia, SUA, 2007.
10. Samuel P. Huntington, *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, Simon and Schuster, New York, SUA, 2007.
11. Eve Hunter, Pernik Piret, *The Challenges of Hybrid Warfare*, International Centre for Defence and Security, Tallinn, aprilie 2015.
12. Geir Hågen Karlsen, *Divide and Rule: Ten Lessons about Russian Political Influence Activities in Europe*, Palgrave Communications, vol. 5, 2019.
13. Valery Gerasimov, *Ценность науки в предвидении*, *Военно-промышленный Курьер*, 27 februarie-5 martie, 2013.
14. Rebecca Goolsby, *On Cybersecurity, Crowdsourcing, and Social Cyber-Attack*, Policy Memo Series, vol. 1, 2013.

⁶² Rick Levine et alia, *The Cluetrain Manifesto*, Basic Books, New York, SUA, 2011, p. 75.

⁶³ Benedict Anderson, *Imagined Communities*, Verso, Londra, 2006, p. 7.

15. Elina Lange-Ionatamishvili, Sanda Svetoka, *Strategic Communication and the Social Media in the Russia Ukraine Conflict*, NATO Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence, Tallinn, 2018.
16. Rick Levine, Christopher Locke, Doc Searls, David Weinberger, *The Cluetrain Manifesto*, Basic Books, New York, SUA, 2011.
17. Thomas Elkjer Nissen, *#The Weaponization of Social Media, @Characteristics of Contemporary Conflicts*, Royal Danish Defence College, Copenhaga, 2015.
18. Thomas Elkjer Nissen, *Social Media's Role in Hybrid Strategies*, NATO Strategic Centre for Excellence in Communication, Riga, 2019.
19. Peter Pomerantsev, Michael Weiss, *The Menace of Unreality: How the Kremlin Weaponizes Information, Culture and Money*, The Institute of Modern Russia, New York, 2014.
20. Elinor Sloan, *Hegemony, Power and Hybrid War*, Dialogue of Civilizations Research Institute, Berlin, 2018.
21. Sanda Svetoka, *Social Media as Tool of Hybrid Warfare*, NATO Strategic Communication Centre of Excellence, Riga, 2016.
22. Dmitri Trenin, *Russia and Germany: From Estranged Partners to Good Neighbors*, Carnegie Moscow Center, iunie 2018.
23. Frans-Paul Van der Putten, Minke Meijnders (eds.), *Hybrid Conflict: The Roles of Russia, North Korea and China*, Dutch National Network of Safety and Security Analysts (ANV), mai 2018.

